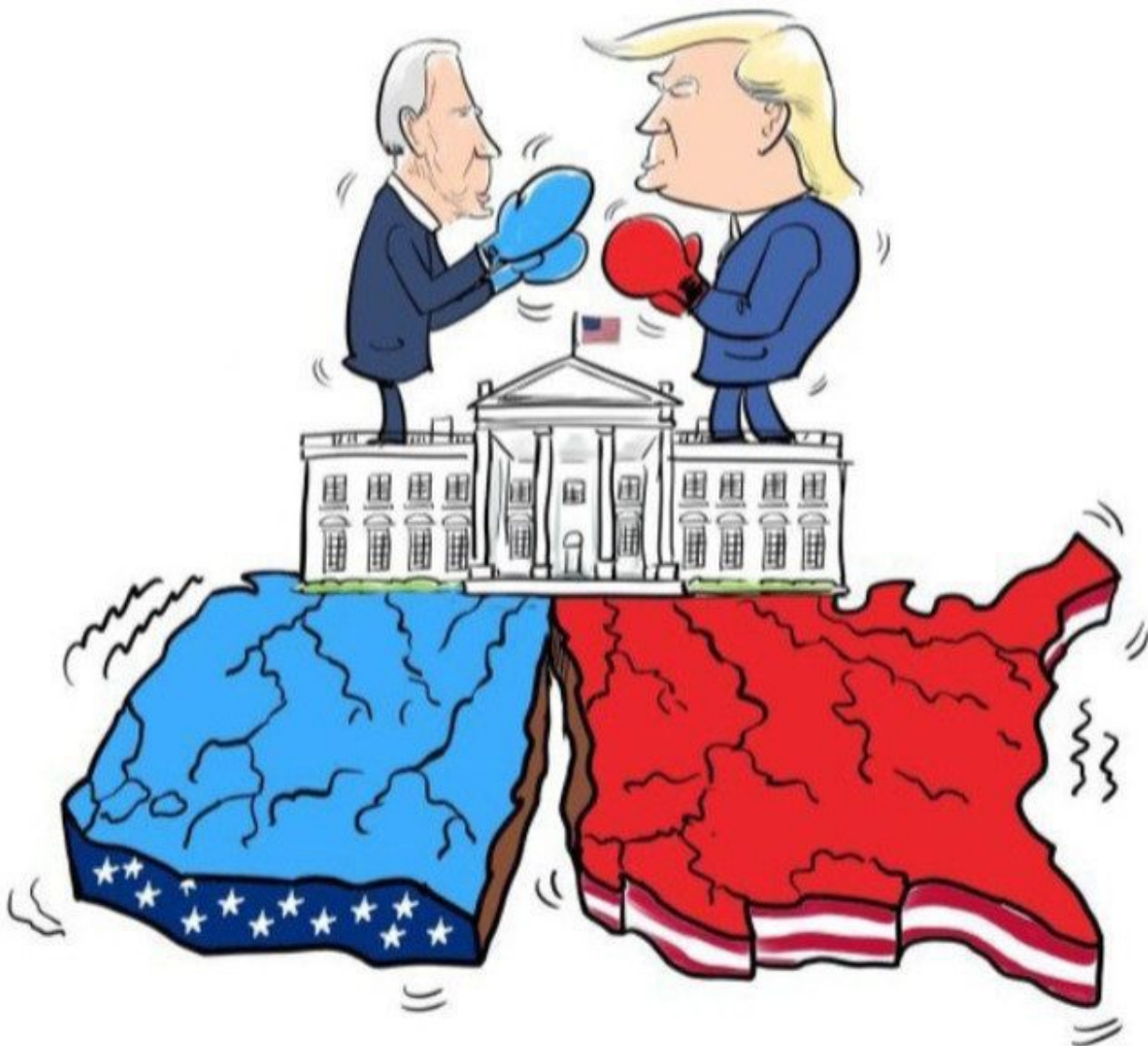

Graždanlyk urşy dowam edýär

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

Graždanlyk urşy dowam edýär GRAŽDANLYK URŞY DOWAM EDÝÄR

ABŞ-nyň Graždanlyk urşy barada iň bolmanda Golliwudyň kinofilmlerinden tomaşa etmek arkaly azda-kände habarlysyňyz. Bu boýunça şu güne çenli jemi kyrk bir sany kinofilm surata düşürildi.

Hakykatda näme bolupdy?

Uruş 1861-nji ýylyň 12-nji aprelinde başlady. Elli aýlap dowam etdi. Bir million adam wepat boldy.

Aslynda hemme zat 1860-njy ýylyň 6-njy noýabryndaky saýlawda başlapdy:

Uly ýer eýeleriniň elindäki pagta, temmäki, şekerçiňrik ýaly

ekerançylyga esaslanýan feodal ykdysadyýete eýe Günorta garşy ekerançylyk önümlerini gaýtadan işleýän maşynlary öndürýän – senagatlaşan we erkin işçi güýjüne esaslanýan kapitalistik Demirgazyk saýlawda üstün çykdy.

Munuň özi şuny aňladýardy: Demirgazyk gulçulyk ýaly feodalizmi aradan aýyrmakçydy. Günorta muny ykdysadyýetine uly zarba hasapлады. Hem:

Saýlawlaryň netijesinde on bir ştat ABŞ-dan bölünip, Amerikanyň Konfederasiýa ştatlaryny döretmegi makul bildi. Graždanlyk urşy turdy...

Ekerançylyga esaslanýan Günorta ýeňildi. Uruş pudagynyň güýçli bolan Demirgazyk industriýasy ýeňiş gazandy.

Graždanlyk urşuny içgin synlap makalalar ýazan Karl Marks şeýle kesgitlemeleri berdi:

«- Häzire çenli ähli jemgyýetleriň taryhy – synpy uruşlaryň taryhydyr...

Graždanlyk urşy aslynda iki jemgyýetçilik sistemasynyň arasyndaky, ýagny gul eýeçilik sistemasy bilen azat zähmet sistemasynyň arasyndaky göreşden başga zat däl...»

NEW YORK TIMES BESTSELLER

THIS WILL NOT PASS

Trump, Biden, and the
Battle for America's Future

JONATHAN
MARTIN

ALEXANDER
BURNS

* * *

Saýlawda we uruşda üstün çykan Awraam Linkoln azatlyga çykan

gullaryň peýdasyna ýer reformasyny geçirip, saýlawlarda ses berme hukugy ýaly «täzeden üýtgedip gurma maksatnamasyny» durmuşa geçirdi. Emma:

Prezident Linkoln 1865-nji ýylyň 14-nji aprelinde Waşingtonda «Amerikaly çykanymyz» atly üç perdeli komediýa tomaşa edip durka, günortaly tarapdar meşhur teatr aktýory Jon But tarapyndan sapaňça bilen atylyp öldürildi...

Awraam Linkoln geçensoň, ýerine onuň orunbasary Andrew Jonson geçdi. Emma Jonson rewolýusioner däl-de, status-kwonyň goragçysy bolan konserwatiwdi. Meselem, ol garaýagyrlar bilen akýagyrlaryň deň dældigine ynanyardy!

Bu aslynda onuň bilenem çäklenmedi: Amerikan Graždanlyk urşy hiç mahalam gutarmady – diňe ýaraglar dymdy!

ABŞ-dä häzirem Tehas, Missisipi ýaly Günorta ştatlar täzeçilkege garşy konserwatiw häsiýetli we Nýu-Ýork, Pensilwaniýa ýaly Demirgazyk ştatlar progressiw häsiýetlidir.

Wagtyň geçmegi bilen Linkolnyň guran partiýasy rewolýusioner Respublikan partiýanyň syýasy ugry üýtgedi, sagçylaşdy...

Wagtyň geçmegi bilen konserwatiw Demokratik partiýa-da syýasy ugruny üýtgetdi, pozitiw, çepçi, liberal boldy...

Emma ABŞ-daky diskriminasiýa hiç gutarmady. Özem bu diňe ahlak-moral mesele däldi: Zähmetiň paýlaşyk ugrundaky göreşidi...

Ýagny, Donald Tramp bilen Jo Baýdeniň özara dawasyny şu tarapdan görüň. Mediatik populist komediýa däl-de, ykdysadyýetden daşary syýasy düýpli tapawutlylyllara üns beriň...

* * *

Amerikan konserwatiwleri nämüçin Trampa goldaw berip geldi we berýär?..

Amerikan liberallary nämüçin Baýdene ses berdi, berýär?..

Muňa sa:p karikaturalaşdyrylan obrazlaryň üstünden jogap tapyp bilmersiňiz. Amerikan saýlawynda ara gan girerlik derejede nämäniň dawasy turýar?

Munuň içinde söwdadan howpsuzlyga (meselem daşary syýasat babatda), NATO-dan Russiýa, ÝB-den Hytaýa serediş tapawutlylyklary bar...

ABŞ ymykly ýolaýyrda gelip diredi.

Diňe daşary syýasat däl, ulu gatlaklar garyplaşýar we muňa jogapkär «şeytan» gözlenýär.

Iň ýaman ýerem sistemanyň indi bulara çykalga tapyp bilmeýänligi. 2008-nji ýyldan bäri amerikan syýasaty bolup geçen neoliberalizm krizisine alaç tapyp bilmedi...

Şekspiriň aýdyşy ýaly, «bu gözedürtme garaňky howa partlamazdan açylmasa gerek!»

Yetmişinji ýyllaryň soňy... Stanislaw Gomuka, Paul Kuk ýaly ähli amerikan sowetologlary Sowet Soýuzynyň dargajagyny çaklap bilmedi. Olaryň pikirçe amerikan ykdysadyýeti problemalydy. Netijede Sowet Soýuzy dargady. ABŞ neoliberalizm ideologiyasy bilen dünýäde han özi-soltan özi boldy. Aradan kyrk baş ýyl geçdi, indi syýasy şemalyň ugry terslin öwürýär: çünki

neoliberalizm dünýäni weýran etdi...

Trampyň gulagyny sypjyrdyp geçen oka şular ýaly baha berýäris!
ABŞ-na we şol sanda dünýä ýurtlaryna kyn günler garaşýar...

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazetini, 16.07.2024 ý. Publisistika